

Процесите на глобализация за нововъзникващите пазари и перспективите за растеж

Мария Марикина*

Резюме: В съвременното световно стопанство процесите на глобализация днес са особено интензивни. Те са специфични за една категория, наречена “нововъзникващи пазари”, чиято основна черта е ускореният икономически растеж. Повлияни от глобализацията, те се изправят пред нови предизвикателства за растежа си. В този смисъл целта на настоящата статия е да осветли разбирането за съвременните проявления на глобализацията за нововъзникващите пазари в световното стопанство и да бъде предложено решение в актуалното измерение на икономическия им растеж. Обект представляват глобализиращите се нововъзникващи пазари, а предмет е икономическият им растеж с предизвикателствата пред него.

Задачите са свързани с поставянето на новия облик на глобализацията, а именно, че процесите на глобализация се свързват с формиране на необходимите макроикономически условия за развитието на нововъзникващите пазари, че наблюдаваме глобализация, която асоциираме със силна динамика в развитието на международната търговия и потоците от преки инвестиции, че имаме глобализация, която води до трансформационни процеси в компаниите и протичащи-

* Мария Марикина е доктор, доцент в катедра „Икономикс“ на УНСС, e-mail: mmarikina@unwe.eu

те процеси на реструктуризация, и не на последно място, че наблюдаваме странични ефекти в глобалното стопанство, които се отразяват на нововъзникващите пазари. Така в подобна среда може да се проследи обективно растежът на нововъзникващите пазари след глобалната криза и да се посочат перспективите във вид на възможности за технологична адаптация, реформи в институциите, суровинна осигуреност, финансова свобода и т.н.

Ключови думи: глобализация, нововъзникващи пазари, икономически растеж.

JEL: F60, F62, F63, O11.

1. Глобализацията днес за нововъзникващите пазари

В традиционните разбирания за глобализацията в световното стопанство се залага на разбирането, че тя е продължение на процеса на интернационализация и либерализация, при която се премахват ограниченията с цел едно по-отворено стопанство. Тези процеси на глобализация се свързват с обща универсиализация или планетарен синтез, детериторизация или заличаване на национални граници, създаване на наднационални институции и връзки и не на последно място – модернизация на стопанския живот. Двигатели за икономическата глобализация стават такива процеси като: премахване на огра-

ниченятия пред световната търговия, преходът към пазарно стопанство, процесите, свързани с индустриализацията, икономическото развитие, интегрирането на световните финансови пазари, напредъка в технологиите и т.н.

Днес глобализацията е не по-малко важен процес в сравнение с този от предходните години, а развитието ѝ придобива по-специфични проявления за една категория стопанства, наречени нововъзникващи икономики или нововъзникващи пазари, чиято основна характеристика е ускореният икономически растеж. Повлияни от нея, те придобиват специфичен облик и се изправят пред нови предизвикателства за растежа си.

На първо място е характерно, че тези процеси се свързват с формиране на необходимите макроикономически условия за развитието на нововъзникващите пазари. В националните стопанства на нововъзникващите пазари се наблюдава действието на механизми, които до голяма степен ускоряват еволюцията. Става дума за нарастваща либерализация и дерегулиране на стопанството, стабилизиране на националната валута, ускорени приватизационни програми, либерализиране на политиката по отношение на международната търговия и атрактивността им като дестинации за износ, за преки чуждестранни инвестиции и аутсорсване. Макроикономическите политики се насочват към създаване на условия за бързо нарастващ жизнен стандарт и увеличаващо се благосъстояние.

На второ място, наблюдаваме глобализация, която свързваме със силна динамика в развитието на международната търговия и потоците от преки инвестиции. Международната търговия за нововъзникващите пазари има като източник ниски разходи за ресурси, но и среда за опериране, която създава силно способни фирми за научна и развойна дейност с високи възможности за конкуриране в световното стопанство. Пазарът на нововъзникващите икономики

е бързо нарастващ, като в някои страни става много голям и отворен. Тези стопанства бързо увеличават интензивността на материалните и нематериалните потоци, протичащи през граница. В материален аспект, цялата съвкупност от стоки, услуги, капитал прескача националните предели и като резултат се променят бизнес условията и управленските процеси и технологии. В нематериален аспект, потоците на глобализацията се изрязват в промяна на корпоративните и бизнес практики, както за съществуващите участници на пазара, така и за новите, и за онези, които се подчиняват в една или друга форма на транснационалните компании, влияещи върху местните условия. Така нематериалните потоци от преки чуждестранни инвестиции все по-често придобиват вид на управленски методи на наднационално корпоративно ниво и имат характера на интензивно нарастващи.

На трето място, глобализация, която води до трансформационни процеси и конкретно до качествени и количествени изменения в компаниите и протичащите процеси на реструктуризация. Динамичните изменения на преките чуждестранни инвестиции в нововъзникващите пазари много често се свързват с трансформации за местните компании. По принцип биват възприемани нови управленски методи и техники, а когато те са резултат от придобиване или сливане и е налице контрол над компаниите, се наблюдава и реструктуриране. Обикновено за нововъзникващите пазари това означава преразглеждане и реструктуриране на оборотните активи с цел постигане на по-високи приходи и печалби. Това означава пълна преоценка на производителността на трудовете и капиталови ресурси в сравнение с аналогични предприятия в света. При установяване на сериозни различия, и то в негативен аспект за компаниите от нововъзникващите икономики, под въздействие на управление-

то на транснационалните компании, се предприемат действия към възприемане на нови бизнес модели, разчленяване на дейностите, офшоринг, аутсорсинг и т.н.

На четвърто място – страничните ефекти, наблюдавани в глобалното стопанство. Обективното развитие на глобализацията за нововъзникващите пазари създава предпоставки за изменение на посоката на потоци и процеси, което допринася за растежа. Става дума за възприемането на брандове, свързани с изследователската и развойната дейност в световен мащаб (както е напр. с китайската Hisense), включването на научен изследователския инженеринг към глобалните иновации (Хонг-Конгската Johnson Electric), въвеждането на нови бизнес модели и стратегии към множество пазари и придобиването им (както е в случая с мексиканския конгломерат Cemtex), генериране на приходи от развойна и научна дейност в природните ресурси (както е в бразилските Sadia и Perdiago) и гр. (Cavusgil S. Tamer, Rammal Hussain G., Freeman Susan, 2011, pp. 260-266).

2. Обективно състояние за растежа на нововъзникващите пазари в условията след глобалната криза

След началото на финансовата криза и в разгара на глобалната икономическа и финансова рецесия една голяма част от стопанствата в света се сблъскаха със сериозни проблеми, които рефлектираха върху икономическия им растеж. За разлика от тях, в стопанствата на страните от групата на така наречените нововъзникващи пазари не се наблюдаваха същите проявления на глобалната криза. От една страна, те продължиха с положителния тренд в развитието си, но в същото време това създадено впечатление беше и силно повлияно от обективно настъпващите глобализационни процеси. Този тренд разкрива няколко важни факта:

На първо място, че нововъзникващите пазари показаха ускорен растеж (наг потенциалния), като към средата на 2015 г. те представят половината от съвкупното производство в света. След икономическите трудности от 80-те и 90-те години на XX век, започвайки с дълговата криза в Латинска Америка от началото на 80-те и продължавайки с Азиатската от 90-те, от 2000 г. се наблюдава силен и стабилен растеж, който годишно възлиза средно на 4 % в периода от 2000 г. до 2013 г. Икономическият растеж за страните от нововъзникващите пазари към момента представлява широка основа за почти половината от глобалното производство по паритета на покупателната способност.

На второ място, че съществуващите благоприятни външни условия, заедно с подобрените политически рамки, изиграват важна роля за движение в посока икономически растеж. През периода 2000-2013 г., с изключение на краткотрайно понижаване в годините на световната финансова криза, нововъзникващите пазари са спечелили от няколко неща: от нарастващата глобална търговия, лесни условия за финансиране, задвижвани от нисък лихвен процент в развитите стопанства и високи и растящи цени на суровини. Тези благоприятни условия, съчетани с търговията и финансовата либерализация, улесняват капиталовите потоци и инвестициите, което води до по-висока производителност. Като допълнение, много нововъзникващи пазари използваха възможността да въведат структурни реформи, да намалят уязвимостта си, да подобрят осигуреността си с международни резерви и да подхождат към по-гъвкави режими на валутни курсове.

На трето място, че с високия растеж на производителността съществува и скок в конвергенцията. Използвайки подхода на производствената функция за декомпозиране на растежа, се открива по-висока обща факторна производителност. Това

обяснява 1,75 % средно по-висок растеж в нововъзникващите пазари през последните десет години в сравнение с 90-те – 1,5 %. В действителност, нарастването на общата факторна производителност повлиява положително на нововъзникващите пазари във всички региони през последното десетилетие след спада, за който стана по-горе дума в Латинска Америка, Близкия Изток и Северна Африка. Независимо от нарастващата производителност, натрупването на фактори остава основният двигател на растежа на нововъзникващите пазари през последните години. Към това се добавят допълнително и условията за нарастване на търговията и такива за улеснено финансиране, които спомагат инвестициите и капиталобразуването.

На четвърто място, че благоприятните външни условия за нововъзникващите пазари са една от причините, обясняващи половината от скока в растежа. В изследвания на МФ, в които се използват модели за дългосрочни регресии на растежа, се преценява много точно историческото влияние на външни фактори за растежа (Cubeddu Luis and others, 2014, p. 6). Най-общо казано, благодарение на тези модели се открива, че външното търсене (улеснено от нарастващата либерализация), по-ниски лихвени проценти в световен мащаб, както и високите цени на суровините представляват около половината от увеличаването на растежа в нововъзникващите пазари през 2000 г. в сравнение с 1990-те.

На пето място, че външното търсене е важен фактор за нарастване на растежа, особено в онези стопанства, които са по-отворени. Нарастващите обеми на търговия в света, съчетани с по-нататъшна търговска либерализация, изтласкват растежа в не толкова ориентираните към износ на суровини нововъзникващи пазари. Естествено, делът им се увеличава с отвореността към търговия на страната. Високата чувствителност на растежа в този смисъл

се открива и по отношение на развитите страни, и за нововъзникващите пазари.

На шесто място, че улесненото финансиране и условия водят до нарастване на инвестициите и растежа във финансово отворените нововъзникващи пазари. По-ниските лихвени равнища, както и по-строгите условия за взимане на заеми в глобален план спомогнаха за нарастване на вътрешното търсене в нововъзникващите пазари. Особено силно важи тази зависимост във финансово по-отворените стопанства.

На седмо място, че представянето след глобалната криза на нововъзникващи пазари е повлияно от това колко добре са управлявали предизвикателствата. Конкретно става дума за това колко са били допуснатите преди кризата финансови и външни дисбаланси. На тези от страните на нововъзникващите пазари, които влезнаха в кризата с прекомерно големи дефицити по текущата си сметка, им трябваше съответно и по-дълго време за възстановяване. Държави, които имаха по-малко проциклична политика след финансовата криза, бяха в състояние да използват политиката си и да се възстановят по-бързо.

3. Предизвикателства пред растежа (средносрочни перспективи)

След началото на глобалната криза, както развитите стопанства, така и нововъзникващите пазари се сблъскаха с проблеми, решаването на които би отнело дълги години. Вземането предвид на факторите, които обективно обуславят растежа в нововъзникващите пазари, би помогнало до голяма степен да се оцени състоянието му. Освен това е необходимо да се намерят нови източници, за да се гарантира той и да се повиши равнището на благосъстояние. Предвид новите предизвикателства на глобализацията, в средносрочен план движещите фактори могат да бъдат потърсени във:

Икономическо развитие

1. Възможността за технологична адаптация

Икономическият спад в глобалното стопанство изведе на преден план внедряването на ключови технологии като облачните технологии и социалните медии напр. Тези изменения трансформират отрасли и водят до създаването на нова вълна в създаването на материалните блага, като особено силно е това в страните с нововъзникващи пазари. Компаниите от нововъзникващите пазари, разполагащи със значителни финансови ресурси, активно инвестират в технологии, проявяват по-голяма готовност към внедряване на нови цифрови технологии в сравнение с аналогични компании от останалата част на света. Така например, за нововъзникващите пазари възможността за принципно нови методи на работа в информационните технологии включва 500 млн. нови потребители, за разлика от тези на САЩ, които възлизат на едва 15 млн.

За оценка на технологичната адаптивност може да послужи общоприетият индекс ICT (информационни и комуникационни технологии), който е разработен от Международния телекомуникационен съюз – ITU, към ООН. Той включва единадесет индикатора и дава възможност да се оценят фактори като достъп до интернет, мобилни и цифрови мрежи, използване на знания и умения в информационната среда и др. Според данните за нововъзникващите пазари потенциалът им като информационно общество нараства изключително бързо, както и успехите за дълбокото му внедряване в страните¹.

2. Реформите в институциите

По принцип институционалната среда е онази, в която се съдържат правните и административни системи, в рамките на които протича взаимодействие на всички стопански агенти. За страните с нововъзникващи пазари подобряването на ин-

ституционалното качество позволява да се избегнат капани, които са резултат от средния доход, който винаги е имал огромно значение. На първо място, законодателните актове са насочени основно към усъвършенстване на институциите, така че задържане или спад в растежа в някои от страните на нововъзникващите пазари означава прекратени структурни реформи. Освен това, държавата в стопанството от страните от групата на нововъзникващите пазари играе достатъчно силна роля. В период на криза икономическата роля на държавата в някои стопанства нараства още повече, така че такива едни ефекти едва ли биха изчезнали в средносрочна перспектива. В качествен аспект, реформите в институциите като фактор биха могли да се представят чрез правата на собственост и тяхното гарантиране от страна на държавата. В изследване на Heritage Foundation за Индекса на защита на правата на собственост по скала от 0 до 100, където по-високите резултати означават по-активна защита на правата на собственост, от 122 страни при 24 се наблюдава подобряване на резултатите, при 51 ситуацията е без изменение, а при 47 се наблюдава влошаване на ситуацията. За по-голямата част от страните на нововъзникващите пазари, този показател се е влошил или останал без изменение. Това може да означава и потенциален проблем пред осигуряване на икономическия им растеж в бъдеще.

3. Зависимостта от суровини

Рязкото повишаване на цените на суровините през последното десетилетие имаше оживяващ ефект върху голяма част от стопанствата от нововъзникващите пазари. За периода от 2003-2008 г. цените на нефта, измерени в щатски долари например са се увеличили с 33 %, аналогична е била динамиката на цените на металите и полезните изкопаеми. Естествено това

¹ <http://www.itu.int/en/newsroom/Pages/wtis14-mis-images.aspx>

нарастване на цените на много от ключовите ресурсни стоки за нововъзникващите пазари доведе до подобряване на условията на търговия. Това от своя страна доведе и до ръст на БВП. В средносрочна перспектива и в близкото десетилетие тенденцията към повишаване на цените на суровините едва ли ще се повтори, особено ако се сравнява амплитуда и продължителност. Освен това, повишаването на търсенето в миналото десетилетие на практика бе резултат до известна степен и от балансираното развитие на Китай. И доколкото икономическият растеж на Китай се забавя и едновременно с това става и по-балансиран, то повишаването на търсенето от страна на Китай на суровинни стоки би се забавило.

Може също да се отчете и този факт, че ако се съди по дългосрочните тенденции, действието на основните фактори, които обуславят търсенето на суровини, започва да отслабва, както е в случая със спадането на глобалния ръст на доходите и забавянето на темповете на нарастване на населението. Според прогнози на ООН, в следващите петнадесет-двадесет години нарастването на световното население съществено ще се забави. Ако през 2000 г. е било 1,2 % , то до 2030 г. ще възлиза на 0,8 %.

Изменението на структурата на БВП също може да забави повишаване на търсенето на суровини, доколкото световния сектор на услугите нараства по-бързо отколкото ресурсоемката и обработваща промишленост. И не на последно място – има един ефект, който е трудно да бъде предсказан, а именно – изменението в технологиите. Известно е, че то е пряко свързано с интензивността на използваните ресурси в процеса на производството. За стопанствата от нововъзникващите пазари, с изключение на Китай, интензивността на използването на суровини бързо намалява.

4. Финансовата свобода

Финансовата и икономическа криза се отразиха негативно на равнището на финансовата свобода. За страните от групата на нововъзникващите пазари, ако приемем онази класификация, в която се включват 126 страни, по която е изготвен и индексът на Heritage Foundation, за финансовата свобода са налице тежки условия – само 22 страни са подобрили своите позиции, 36 са го влошили, а 68 са останали без промяна (2015 Index of Economic Freedom)². Ето защо като перспектива с цел преодоляване на най-неотложните и сериозни финансови проблеми може да се очаква развитие на финансовия сектор в нововъзникващите пазари. Така например, банковият сектор като част от него, заема доминираща позиция в структурата на финансовото посредничество. Въпреки че някои от банките в този тип стопанства принадлежат на държавата, която често и нерационално разпределя капитала, за този сектор съществува огромен потенциал за развитие. Така че перспективите за развитие на финансовата свобода в средносрочен аспект са много високи, стига, разбира се, да бъде преодоляна ненамесата на държавата във функционирането на финансовата система и да се въведат повече пазарни принципи и по-малко регулативни такива.

5. Предоставяните кредитни оценки

Световната финансова криза се отрази най-силно на глобалните финанси и на качеството на даваните кредитни рейтинги, като особено силно бяха засегнати развитите стопанства. Само през 2010 г. например бяха понижени рейтингите на 18 развити страни, без в последващите години да се повишат, резултат основно от нараснали правителствени дългове с 80 %. Необходимостта от международно призна-

² 2015 Index of Economic Freedom, Country ranking in <http://www.heritage.org/index/ranking>

Икономическо развитие

ти кредитни рейтинги с развитието на глобализацията на финансовите потоци и разрастването на спекулативната търговия изискват все повече смисъл за размер на доходност и съпътстващ риск.

За разлика от развитите страни, тези с развиващи се пазари отчетоха в същата тази година 50 случая на повишаване на рейтингите и само 11 случая на понижаване. Доколкото състоянието на държавните финанси в страните с нововъзникващи пазари бе доста по-адекватно преди началото на финансовата криза, техните данъчни и бюджетни мерки се оказаха и по-ефективни. Като резултат, тези страни преживяха относително безпроблемно и глобалната финансова и икономическа криза. В перспектива въпросите, които стоят за разрешаване, са повишаване на независимата кредитна оценка.

Заклучение

И днес световното стопанство се развива в условията на глобализация, в съвременен вариант на проявление на процеси на интернационализация и либерализация, премахване на ограничения с цел по-отворено стопанство, заличаване на национални граници и създаване на наднационални институции и връзки. Към двигателите на икономическата глобализация – премахването на ограниченията пред световната търговия, индустриализацията, икономическото развитие, интегрирането на световните финансови пазари, напредъка в технологиите и т.н., се добавят и нови, характерни за динамиката на XXI век. Глобализацията става все по-важен процес в сравнение с този от предходните години, а развитието ѝ придобива специфични проявления за нововъзникващите пазари, чиято основна характеристика е ускореният икономически растеж. Повлияни от нея, те придобиват специфичен облик и се изправят пред нови предизвикателства за растежа си. Тези предизвикателства свързваме с формирането на необходимите

макроикономически условия за развитието на нововъзникващите пазари, със силна динамика в развитието на международната търговия и потоците от преки инвестиции, трансформационни процеси с качествени и количествените изменения в компаниите и протичащите процеси на реструктуризация, страничните ефекти, наблюдавани в глобалното стопанство, и т.н.

В тези условия, след началото на финансовата криза и в разгара на глобалната икономическа и финансова рецесия, една голяма част от развитите страни се сблъскаха със сериозни проблеми, които рефлектираха върху икономическия им растеж. За разлика от тях, в нововъзникващите пазари не се наблюдаваха същите проявления на глобалната криза. От една страна, те продължиха с положителния тренд в развитие на стопанствата си, а от друга, това създадено впечатление беше и повлияно от обективно настъпващите глобализационни промени. Този тренд разкри на първо място факта, че нововъзникващите пазари показаха ускорен растеж, на второ – че съществуващите благоприятни външни условия, заедно с подобрените политически рамки, изиграват важна роля за движението в посока икономически растеж, на трето – че с високия растеж на производителността съществува и скок в конвергенцията, на четвърто – че благоприятните външни условия за нововъзникващите пазари са една от причините, обясняващи половината от скока в растежа, на пето – че външното търсене е важен фактор за нарастване на растежа, особено в онези стопанства, които са по-отворени, на шесто място – че улесненото финансиране и условия водят до нарастване на инвестиции и на седмо място, че представянето след глобалната криза на нововъзникващите пазари е повлияно от това колко добре са управлявали финансовите предизвикателства.

Възможно е да се отчете, че след началото на глобалната криза нововъзникващи-

те пазари се сблъскват с проблеми, решаването на които би отнело дълги години. Вземането предвид на една голяма част от факторите, които обективно обуславят растежа в нововъзникващите пазари, е едната част на решаването на въпроса за растежа. Другата се съдържа в необходимостта да се намерят нови източници, за да се гарантира той и да се повиши равнището на благосъстояние. Предвид новите предизвикателства на глобализацията, в средносрочен план движещите фактори могат да бъдат потърсени във възможността за технологична адаптация, реформите в институциите, зависимостта от суровини, финансовата свобода, предоставяните надеждни кредитни оценки и т.н. В този аспект бъдещето за нововъзникващите пазари носи потенциал за икономическия растеж.

Цитирани източници:

Cavusgil, S. Tamer, Hussain G.Rammal, Susan Freeman, 2011. International Business Australasian edition: the new realities, Pearson Australia, pp. 260-266.

Cubeddu, Luis and others, 2014. IMF staff discussion paper, Emerging Markets in Transition: Growth Prospects and Challenges, June 2014, p. 6.

IMF slashes emerging market growth forecasts, 24/01/2012 | Matthew Plowright in <http://www.emergingmarkets.org/Article/2966711/IMF-slashes-emerging-market-growth-forecasts.html>

<http://www.itu.int/en/newsroom/Pages/wtis14-mis-images.aspx>

2015 Index of Economic Freedom, Country ranking in <http://www.heritage.org/index/ranking>